

Vrijwilligers, die wil je erbij hebben

Vrijwilligers betrekken

**Een strategische keuze
realiseren
bij
beleidsdoelstelling**

Commissie
Vrijwilligersbeleid

Vrijwilligers betrekken - Een strategische keuze bij realiseren beleidsdoelstelling

Vrijwilligerswerk speelt een belangrijke rol in de lokale gemeenschap en veel gemeenten hebben de laatste jaren een vrijwilligerswerkbeleid ontwikkeld. Vaak is er een ambtenaar specifiek belast met de ontwikkeling en uitvoering van dit beleid. Toch wordt vrijwilligerswerkbeleid vaak gezien als additioneel, als een extraatje bovenop het sectorale beleid. Dat leidt er toe dat er bij anderen dan de ambtenaar vrijwilligerswerkbeleid weinig zicht is op de rol en betekenis van vrijwilligers bij het realiseren van beleidsdoelen op hun eigen beleidsterrein. Dat is jammer, want die betekenis is in veel gevallen groot, en zou nog groter kunnen zijn wanneer ook in sectoraal beleid vrijwilligers de aandacht krijgen die zij verdienen.

Of het nu gaat om veiligheid in de buurt, het stimuleren van een gezonde levenswijze van jongeren, het voorkomen van voortijdig schoolverlaten of ouderen in staat stellen zo lang mogelijk thuis te blijven wonen, in alle gevallen leveren vrijwilligers een belangrijke bijdrage aan het realiseren van beleidsdoelen die de gemeente zich stelt. Zonder vrijwilligers zou het praktisch en financieel onmogelijk zijn deze doelen te halen. Toch laat het contact tussen de beleidsafdeling die zich met vrijwilligers bezighoudt en de andere sectoren vaak te wensen over. Met sociale zaken en arbeidsbemiddeling is dit contact er in 73% van de Nederlandse gemeenten. Met gezondheidszorg is dat 66%, bij onderwijs daalt dat al naar 42% en bij veiligheid is het slechts 19% (Research voor Beleid/SCP, 2002).

Met de brochurereeks, *Vrijwilligers, die wil je erbij hebben*, waarvan u nu een deel in handen heeft wil de Commissie Vrijwilligersbeleid het belang en de rol van vrijwilligerswerk op de diverse beleidsterreinen van gemeenten zichtbaar maken en de gedachteontwikkeling hierover stimuleren.

Achtergrond

Vrijwilligerswerk heeft een belangrijke maatschappelijke waarde, ook binnen het 'reguliere' beleid: 'Het ondersteunen en stimuleren van het vrijwilligerswerk kan beleidsmatig (...) als middel worden gezien om de kwaliteit van de (lokale) samenleving te verhogen en draagt bij aan de uitvoering van het gemeentelijke sociale beleid. De maatschappelijke waarde van het vrijwilligerswerk wordt onderkend. Het draagt bij aan de omvang en kwaliteit van het voorzieningen-aanbod op tal van terreinen en biedt een aanvulling op bestaande professionele arrangementen van de verzorgingsstaat. Daarnaast vult het vrijwilligerswerk leemtes op (denk dan aan de rechtswinkels, actiegroepen, belangengroepen) en draagt het bij aan het ontstaan van burgersnetwerken. Tot slot vervult het vrijwilligerswerk een belangrijke rol in het mogelijk maken van participatie door burgers (integratie nieuwkomers, sociale activering). De kwaliteit van het

voorzieningenaanbod (sociale infrastructuur) en daarmee het leefklimaat, de betrokkenheid van burgers en de sociale cohesie krijgen door een dergelijke beleidsmatige inzet een positieve impuls.' (SCP, 2003: 20)

Er zijn verschillende soorten organisaties waar vrijwilligers werken. Het SCP (2003: 9-10) onderscheidt er drie:

- professionele organisaties, die grotendeels bestaan uit beroepskrachten en uitvoering geven aan allerlei publieke taken als zorg, welzijn en andere vormen van dienstverlening;
- vrijwilligersorganisaties, die grotendeels bestaan uit vrijwilligers, eventueel ondersteund door enkele beroepskrachten. Samen wel omschreven als 'het stelsel van private zorg-, hulp- en dienstverlening op niet commerciële basis' (Krijnen, 1992). Ook informele verbanden als burenhulp en buurtbeheer kunnen hiertoe gerekend worden;
- zelforganisaties of belangenorganisaties, die voor een belangrijk deel bestaan uit vrijwilligers.

Door afnemende overheidsinvesteringen doen steeds meer professionele organisaties een beroep op vrijwilligers, voor taken die oorspronkelijk door beroepskrachten werden uitgevoerd. In 1997 waren in totaal 138.000 vrijwilligers werkzaam binnen zulke organisaties, gemiddeld zo'n twee uur per week (Neefjes e.a., 1997).

Je zou het groeiende beroep op vrijwilligers in professionele organisaties kunnen zien als een teken van de verschraving van de verzorgingsstaat. Toch is dat niet altijd zo. Vrijwilligerswerk heeft een intrinsieke toegevoegde waarde voor professionele organisaties. Vrijwilligers vormen een brug tussen de organisatie en de samenleving. Zij brengen de maatschappij, met al haar diversiteit en ideeën binnen de poorten van de organisatie, die daardoor beter in staat is in te spelen op veranderingen in de 'buitenwereld'. In hun eigen omgeving treden vrijwilligers vaak op als 'ambassadeurs' van de organisatie.

Maar het vrijwilligerswerk staat maatschappelijk onder druk en moet concurreren met vele andere vormen van tijdsbesteding. Om deze reden, en vanwege de 'intrinsieke waarde van het vrijwilligerswerk besteden het Rijk, de provinciale en gemeentelijke overheid in toenemende mate aandacht aan vrijwilligerswerk en -beleid. Soms leidt dit tot spanningen tussen de baat die vrijwilligers(organisaties) kunnen hebben bij steun van de overheid en de bedreiging die overheidsbemoediging vormt voor het vrije karakter van vrijwilligerswerk.

In de brochurereeks *Vrijwilligers, die wil je erbij hebben* treft u voorbeelden aan van vrijwilligers binnen professionele organisaties, voorbeelden van projecten die uit eigen initiatief door groepen burgers zijn opgezet. Vanuit deze positie zijn de vrijwilligers vaak het best in staat aan te sluiten bij de behoeften van bewoners, terwijl tegelijkertijd een belangrijke bijdrage wordt geleverd aan het realiseren van bepaalde beleidsdoelstellingen van de gemeente. Overheden moeten ervoor waken de verantwoordelijkheid voor het vrijwilligerswerk te veel over te nemen van de burgers en hun organisaties.

In steeds meer gemeenten werkt men aan een verbreding van het vrijwilligerswerkbeleid van de sector welzijn (waaronder vrijwilligerswerkbeleid in bijna alle gemeenten valt) naar andere sectoren. Dat gebeurt bijvoorbeeld in Den Haag, waar men het betrekken van de sectoren Sport, Zorg, Onderwijs, Cultuur en Integratie tot expliciet programmapunt heeft gemaakt.

En in Groningen, waar de nota over vrijwilligerswerkbeleid in 1992 nog alleen ging over de sector Welzijn, maar de nieuwe nota ook de sectoren Cultuur en vrije tijd, Maatschappelijke inbreng, Hulpverlening, Algemeen welzijn en Sport bestrijkt.

Beleidsmedewerkers van de sector Welzijn gingen daarvoor het gesprek aan met collega's in andere sectoren. Steeds troffen zij een positieve houding. Maar het bleek ook dat men in de andere sectoren nauwelijks een beeld had van de rol die vrijwilligers spelen in de eigen sector. In de gesprekken bleek dat die rol tamelijk groot is: "Deze sectoren blijken reeds op diverse manieren gebruik te maken van de diensten van vrijwilligers om hun beleidsdoelstellingen te realiseren (...)." (SCP, 2003: 44) In het vrijwilligerswerkbeleid in Rotterdam is de afgelopen vijftien jaar steeds speciale aandacht geweest voor het stimuleren van langdurig werklozen en allochtonen om deel te nemen aan het vrijwilligerswerk, vanuit de gedachte dat dit bijdraagt aan sociale activering en integratie in de maatschappij (SCP, 2003: 53).

Doelen van vrijwilligerswerkbeleid

Voor 76% van de gemeenten is het vergroten van de maatschappelijke betrokkenheid een centrale doelstelling van het vrijwilligerswerkbeleid. Voor 16% is dit een nevendoeel. Bevorderen van de sociale cohesie is voor 65% een centraal doel en voor 28% nevendoeel. Met betrekking tot het verhogen van de kwaliteit van zorg- en welzijnsvoorzieningen en het verbeteren van het fysieke leefklimaat zijn deze percentages respectievelijk 46 en 39, 31 en 38 (SCP en Research voor Beleid 2002). Allemaal doelen die de gemeente ook los van het vrijwilligerswerkbeleid nastreeft.

Dit laat zien dat vrijwilligers op veel terreinen een rol spelen bij het realiseren van beleidsdoelstellingen van gemeenten. Dat zichtbaar maken en u inspiratie bieden om dat nog beter en breder te doen is het doel van de brochurereeks. Het helpen zoeken naar de rol die vrijwilligers in uw gemeente kunnen spelen bij het realiseren van beleidsdoelstellingen en u daarvoor inspirerende voorbeelden te bieden. Dat wil deze brochurereeks doen.

De nadruk ligt daarbij op het maatschappelijk nut van vrijwilligerswerk, maar dat betekent allerm minst dat het perspectief van de vrijwilligers zelf uit het oog wordt verloren. Het belangrijkste kenmerk van vrijwilligerswerk is en blijft dat het werk is dat mensen uit eigen beweging doen omdat ze het leuk en belangrijk vinden. Het is *hun* motivatie waarvan de gemeente gebruik mag maken.

Veel van de voorbeelden in de brochures kunnen geplaatst worden onder de noemer wijk- of dorppericht werken. Dat is niet toevallig, want juist de binding aan de eigen woon- en leefomgeving brengt veel mensen tot het doen van vrijwilligerswerk. Aangezien gemeenten ook steeds meer bezig zijn met het delen van de verantwoordelijkheid voor inrichting en beheer van wijk of dorp, biedt dit uitstekende mogelijkheden voor een koppeling tussen vrijwilligerswerk en de 'reguliere' beleidsdoelstellingen van de gemeente. Op deze manier kan ook invulling worden gegeven aan lokaal sociaal beleid dat initiatief en inspraak legt bij bewoners, en niet alleen uitgaat van de institutionele belangen van grote welzijnsinstellingen.

Opzet van de brochurereeks

De brochurereeks *Vrijwilligers, die wil je erbij hebben* bestaat uit zes delen: deze strategiebrochure en vijf afzonderlijke brochures, die betrekking hebben op de sectoren:

- leefbaarheid en veiligheid
- vrije tijd (sport, kunst en cultuur en natuur en milieu)
- onderwijs
- gezondheidszorg en hulpverlening
- maatschappelijk verantwoord ondernemen

Er is gekozen voor losse brochures. Zo is het voor betrokkenen in de betreffende sectoren makkelijk de voor hun relevante informatie te verkrijgen. Logischerwijs kijkt de sectorambtenaar eerst naar de brochure die betrekking heeft op zijn of haar eigen werkterrein. Zo is het ook bedoeld, maar het kan ook inspirerend zijn eens over de schutting te kijken. Soms bieden voorbeelden uit andere sectoren veel inspiratie bij het kijken naar de rol van vrijwilligers in de eigen sector. Een extra reden om ook brochures van andere sectoren te bekijken is het feit dat een deel van de projecten integraal van aard is. Deze zijn ondergebracht bij de meest voor de hand liggende sector, maar zijn gezien hun integrale karakter zeker interessant voor andere sectoren.

De brochures besteden aandacht aan de situatie in de grotere steden en op het platteland.

Hoe kunt u de brochures gebruiken?

U kunt deze publicatie op drie verschillende manieren gebruiken:

- 1 Als middel om collega's in diverse sectoren te overtuigen van het belang en nut van vrijwilligers voor hun dagelijks werk**
Vaak is het voor de ambtenaar met het vrijwilligerswerkbeleid in portefeuille lastig om collega's die werken in andere sectoren er van te overtuigen dat dit beleid van groot belang is. Het is dus zaak deze collega's te laten zien dat de inzet van vrijwilligers veel mogelijkheden biedt om doelstellingen voor de eigen sector te realiseren. En dat dat zelfs heel moeilijk wordt zonder de inzet van vrijwilligers.
- 2 Als zoeklicht voor de betekenis van vrijwilligers voor het eigen beleid**
De verschillende brochures geven een doorkijkje per sector welke rol vrijwilligers op dit moment al spelen bij het realiseren van sectorale beleidsdoelstellingen. In sommige gevallen herkent u misschien een bepaald initiatief, maar hebt u het nooit beschouwd als vrijwilligerswerk.

3 Als inspiratiebron voor het vergroten van de rol van vrijwilligers

Alle brochures tonen voorbeelden van projecten en activiteiten waarbij vrijwilligers een belangrijke bijdrage leveren aan het realiseren van beleidsdoelstellingen. Het zal zelden zo zijn dat de werkwijze van elders één op één te kopiëren is naar uw eigen gemeente, maar positieve ervaringen van anderen kunnen wel helpen de rol van vrijwilligers in een bepaalde sector te versterken.

Elke brochure volgens een vast stramien

Per sector wordt steeds een aantal beleidsdoelen benoemd. Vervolgens wordt voor die beleidsdoelstellingen aangegeven op welke manier vrijwilligers een rol (kunnen) spelen bij het realiseren daarvan. Dit wordt in de meeste gevallen geïllustreerd met opvallende voorbeelden. De voorbeeldbeschrijvingen zijn kort gehouden: achterin elke brochure vindt u de contactgegevens van de besproken voorbeelden.

Werken met een visie

Rol gemeente in diverse voorbeelden

De gemeente speelt een belangrijke rol bij het stimuleren van de inzet van vrijwilligers. Om die inzet effectief te laten zijn moet de manier waarop vrijwilligers worden 'ingezet' passen in de visie van de gemeente. Daarbij gaat het om de algemene brede visie op beleidsvoering en om de specifieke visie op vrijwilligerswerkbeleid. Omdat de in deze brochures aangehaalde voorbeelden ook allemaal voortkomen uit een eigen gemeentelijke context zult u ze moeten 'vertalen' naar de situatie in uw eigen gemeente.

De gemeente speelt een belangrijke rol in het stimuleren van vrijwillige inzet. Heel veel waardevolle vrijwilligersprojecten komen nog altijd voort uit particulier initiatief; soms van grote organisaties of bedrijven, vaak van groepjes actieve bewoners, sportverenigingen, kerken etc. Een gemeente moet er niet naar willen streven bestaande succesvolle projecten 'over te nemen' of *zelf* veel nieuwe projecten op te starten – er zijn immers anderen die dat vanuit hun positie midden in het veld beter kunnen. Wel kan de gemeente een waardevolle bijdrage leveren door bestaande initiatieven op te merken, te ondersteunen, te laten groeien en bloeien en te waarderen om de bijdrage die deze leveren aan het realiseren van de eigen maatschappelijke doelstellingen van de gemeente. Daarmee wordt weer aangesloten bij de traditie van lokaal sociaal beleid: 'Sturen op doelen, faciliteren op instrumenten'.

Relatie met speerpunten Commissie Vrijwilligersbeleid

De Commissie lokaal vrijwilligerswerkbeleid werkt met vier speerpunten.

Visie op vrijwilligerswerkbeleid

Een visie op vrijwilligerswerkbeleid heeft de vraag 'waarom de gemeente vrijwilligerswerk belangrijk vindt' als vertrekpunt. Het antwoord op deze vraag geeft richting bij de verdere invulling van het vrijwilligerswerkbeleid. Om gemeenten te ondersteunen bij het ontwikkelen van een visie op vrijwilligerswerkbeleid heeft de Commissie twee producten ontwikkeld:

- 1 De brochure '**ik zie, ik zie vrijwilligersbeleid**' waarin wordt aangegeven welke achterliggende vragen bij de ontwikkeling van een visie een rol spelen. Hierin zijn vier scenario's voor vrijwilligerswerkbeleid beschreven.
- 2 De publicatie '**Richt uw eigen tuin in**' waarin een methodiek wordt gegeven voor het ontwikkelen van een visie op vrijwilligerswerkbeleid.

Zicht op vrijwilligerswerkbeleid

Om vrijwilligerswerkbeleid goed te kunnen plaatsen in het beleid is het van belang zicht te hebben op het vrijwilligerswerk in de gemeente. Samen met Civiq heeft de Commissie Vrijwilligersbeleid hiervoor diverse producten ontwikkeld, te weten:

- 1 Digitale monitor vrijwilligerswerkbeleid:** een instrument om via een enquête zicht te krijgen op de omvang en ontwikkeling van het lokale vrijwilligerswerk;
- 2 De type-test:** eenvoudige zelftest die de gemeente stimuleert na te denken over het eigen vrijwilligerswerkbeleid en daarin keuzes te maken;
- 3 VB-score:** test voor het meten van het gemeentelijke V-gehalte; welk belang hecht u aan vrijwilligerswerk(beleid), wat heeft het opgeleverd en wat heeft u volgens het vrijwilligersveld goed en minder goed geregeld.

Regie voeren

Het voeren van regie heeft een externe en interne component. De externe component heeft betrekking op de relatie van de gemeente met het veld van vrijwilligersorganisaties; de interne component heeft betrekking op de wijze waarop binnen verschillende sectoren aan vrijwilligerswerkbeleid wordt bijgedragen.

De publicatie *Regie over gemeentelijke vrijwilligerswerkbeleid* biedt gemeenten inzicht in de verschillende rollen die de gemeente bij haar externe en interne regiefunctie kan spelen.

Betrekken van vrijwilligers

In de brochures in deze serie vindt u vooral voorbeelden van het betrekken van vrijwilligers bij allerlei 'reguliere' beleidsuitvoering. De gemeente moet daarbij vooral ruimte laten voor het eigen initiatief van vrijwilligers en hun organisaties. Toch is het goed om als gemeente wel degelijk een uitgewerkt en doordacht vrijwilligerswerkbeleid te hebben. Maar dat hoeft weer helemaal niks af te doen aan de belangrijke rol die vrijwilligers zelf spelen: u kunt het vrijwilligerswerkbeleid namelijk samen met hen vormgeven. Zij weten immers uit eigen ervaring beter dan wie dan ook wat wel en niet werkt en waaraan vrijwilligers bijvoorbeeld behoefte hebben. Over deze interactieve beleidsvorming gaat het boekje *In plaats van een brief... interactief*.

Bestellen producten van de Commissie

De producten van de Commissie Vrijwilligersbeleid zijn - met uitzondering van de Digitale Monitor Vrijwilligerswerkbeleid - te bestellen bij:

De Commissie Vrijwilligersbeleid

Postbus 20350
2500 EJ Den Haag
070 - 340 78 23
vrijwilligersbeleid@minvws.nl
www.vrijwilligersbeleid.nl

De Digitale Monitor vrijwilligerswerkbeleid is te bestellen bij:

Civiq

t.a.v. Hanneke Mateman
Postbus 12080
3501 AB Utrecht
Telefoon: 030 - 750 90 48

Relevante publicaties

Grote kleine-kansen atlas

In dit boekwerk is een zestigtal voorbeelden bijeengebracht van burgerinitiatieven die leiden tot groot maatschappelijk gewin, of - zoals de auteurs het stellen - waarin eigen voordeel (baat) en maatschappelijk voordeel (nut) worden gecombineerd.

Het boek is voor € 30,- te bestellen bij het Landelijk Centrum Opbouwwerk, Prinsengracht 51, 2512 EX Den Haag.
Zie ook: www.kansenatlas.nl.

In de andere brochures uit deze reeks vindt u ook verschillende verwijzingen naar relevante publicaties voor de beleidssectoren.